

KAHTÂN HÜRMÜZLÜ'NÜN *BURASI KERKÜK* ADLI OTOGRAF PİYESİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

AN EXAMINATION ON THE AUTOGRAPHIC EPISODE OF KAHTAN
HURMUZLU'S *HERE IS KERKUK*

Rawyar JABBARI*

ÖZ: Birçok halk, dil ve dini bir arada yaşatan Kerkük, köklü kültürel mirası ile Irak'ın sosyal yapısının küçük minyatürüdür. Bu mirasın en önemli kaynaklarından birisi de Irak Türkmen Edebiyatı'dır. Çağdaş Irak Türkmen Edebiyatı'nın tanınmış çok yönlü kalemlerinden biri olan Kahtân Hürmüzlü; Kerkük vilayetine bağlı Karatepe nahiyesinde 1 Temmuz 1936 yılında dünyaya gözlerini açmıştır. Sanat, kültür ve edebiyatla içli dışı tanınmış bir aileye mensup olan Hürmüzlü; Arapçanın yanı sıra ana diliyle yazdığı Türkmençe -eski Türkçe- şiir, öykü, roman, piyes, çeviri ve eleştiri yazılarıyla da sanat camiasında şöhret kazanmıştır. Kahtân Hürmüzlü'nün yazılarında kullandığı metin sözcükleri içten ve duygusaldır. Eserlerinde insanlık, kardeşlik, özgürlük ve barış kavramlarını öne çıkarır. Yazarın zikrettiğimiz bu görüş ve düşüncelerinden müteşekkil olan "*Burası Kerkük*" adlı otopraf piyes metninde de bu kavramların yansımaları rahatlıkla görülmektedir. Hürmüzlü; Irak Türkmen Edebiyatı'nın olduğu kadar farklı coğrafyalardaki geniş Türk Dünyası Edebiyatı'nın zenginleşmesine katkı veren temsilcilerden birisidir. Kahtân Hürmüzlü, çok yönlü bir yazar olduğu için çalışmamızın kapsamı "*Burası Kerkük*" adlı otopraf piyesiyle sınırlıdır.

Anahtar Kelimeler: Irak Türkmen Edebiyatı, Türkmen tiyatrosu, Kahtân Hürmüzlü, Burası Kerkük.

ABSTRACT: Kirkuk in which many communities, languages and religions lives together is a small miniature of Iraq's social structure with its deep-rooted cultural heritage. One of the most important sources of this heritage is Iraqi Turkmen Literature. Kahtân Hürmüzlü, one of the well-known versatile items of Contemporary Iraqi Turkmen Literature has opened his eyes to the world on July 1, 1936 in Karatepe sub-district of Kirkuk province. Hürmüzlü, who is a member of a well-known family with art, culture and literature; has gained fame in the art community with his poetry, stories, novels, prose, plays, translations and criticism written with his mother language Turkmen -old Turkish- in addition to Arabic. The words used by Kahtân Hürmüzlü in his writings are sincere and emotional. He emphasizes the concepts of humanity, brotherhood, freedom and peace in his works. The reflections of these concepts can easily be seen in the text of the autograph play named *Here is Kirkuk*, which is composed of these opinions and thoughts mentioned by the author. Hürmüzlü is one of the contributively representatives of Iraqi Turkmen Literature, as well as he contributed to the enrichment of Turkish World Literature in different geographies and its becoming an art. Since Kahtân Hürmüzlü is a versatile writer, the scope of our study is limited to the autograph play named *Here is Kirkuk*.

Keywords: Iraq Turkmen literature, Turkmen theatre, Kahtân Hürmüzlü, Here is Kirkuk.

* Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Lisansüstü Öğrencisi / Sakarya - rawyar.el-yabbari@ogr.sakarya.edu.tr (ORCID ID: 0000-0001-7235-4367)

This article was checked by Turnitin.

Giriş

Irak Türkmenlerinin Mezopotamya'ya veya Irak bölgesine ilk gelişleri Hicri 54 - Miladi 674 tarihine kadar uzanmaktadır. Önceleri askeri koloni olarak Mezopotamya'da varlık gösteren Türkmenler ya da Türkler sonraları hilâfet merkezini ve halifeyi korumakla görevlendirilmişlerdir. Türkmenler bölgeye yerleştikten sonra toplumsal yaşama dilleri, kültürleri ve sanatlarıyla renklerini güçlü bir şekilde vermişlerdir. Örnek olarak XVI. yüzyılda Türkmen edebiyatını taçlandıran büyük şair Fuzûlî'nin yetişmesi, Mezopotamya'da Türkçe'nin ulaştığı seviyeyi göstermesi bakımından önemli bir kültür hadisesi olarak kabul edilebilir (TDTEA, 1993: 1-2).

Türkmen edebiyatçıları, bir taraftan eski geleneğe bağlı eserler vermeye devam ederken, diğer taraftan Anadolu'daki yeni edebî cereyanları takip etmeyi de ihmal etmemişlerdir (Akar, Deniz ve Bilecek, 1994: 190). Mezopotamya veya Irak'taki Türkmen Edebiyatı, büyük Türk Edebiyatı ağacının küçük bir dalı sayılabilir (Mahmut, 2010: 13). Bu ağacın küçük dalları içerisinde pek çok edebî türler vardır. Tiyatro sanatına ait ürünler de bu ağacın önemli yaprakları arasında yer almaktadır. Kahtân Hürmüzlü'ye göre tiyatro; insan, toplum, kültür, isyan, komedi ve devrimci hareketlerin bir aracı olarak kamuoyunu güldürmek ve hüzünlendirmek yoluyla düşünmeye sevk etmektedir (Hürmüzlü, 2006: 18).

Tiyatro sanatı; Kerkük Vilayeti ve civarında 1920'li yıllardan itibaren halk tarafından bilinegelen edebî sanatlardan biri olmuştur. Örneğin; *نجمة* (Yıldız) adlı gazetenin 9 Şubat 1920 ve 11 Temmuz 1921 tarihli sayılarında Hz "Ömer bin Hattab" ve "Dul" adlı piyeslerin *ظفر* (Zafer) İlkokulu'nda 1921 yılında kamuoyu önünde canlandırıldığı aktarılmaktadır (Celâlî, 2006: 54). Kerkük'te sinema, tiyatro ve sergi salonlarının ilk olarak 1940 yılların sonunda ortaya çıktığını hatırlamak gerekmektedir.

Sanatsal kurum ve kuruluşlara gösterilen büyük ilgi bu salonların çoğalması ve konforlarının artmasını sağlamıştır. Bâbe Gurgur, Hayyam, Gazi, Kırmızı, Atlas, el-Alamein, Salah el-Din ve Kale salonları Kerkük'teki tiyatro sahnelerinden birkaçıdır (Jaafar, 2014: 4). Türkmenlere ait olan ilk resmi tiyatro grubu, 24 Ocak 1970 yılında "*Millî Türkmen Takımı*" adıyla kurulmuştur. Bu grubun repertuarında bulunan "*Bazar Ağası*", "*Son Bayrak*" ve "*Tembel Abbas*" oyun metinleri, sanatçı Fazıl Berber rejisörlüğünde hazırlanmışlardır (Abu Somer, 2006: 28).

"*Millî Türkmen Takımı*"nın kurulması ve akabinde resmi makamlar tarafından kabul edilmesi yeni tiyatro gruplarının ortaya çıkması için teşvik edici olmuştur. "*Bâbe Gurgur Takımı*", "*Sevre Kulübü Takımı*" ve "*Kale Temsil Takımı*" da resmi izinle kurulmuş diğer tiyatro gruplarıdır (Hayder, 2008: 42). Türkmen Tiyatrosu'nun üstlendiği rol kültürel, toplumsal, tarihsel ve siyasal konularda halkın günlük meselelerini canlandırmak, bunları dile getirmek ve insanların bunlar üzerinde kafa yormalarını sağlamaktır (Merdan, 2006: 6).

Kahtân Hürmüzlü de eserleri ve üslubuyla Kerkük'ün canlı tiyatro hayatına katkıda bulunmuş ve zenginleşmesini sağlamıştır. Hem Arapça hem de Türkmençe veya -eski Türkçe- yazabilen şiirden öyküye, piyesten romana, araştırmadan çeviriye kadar çeşitli edebî türlerde kalem oynatabilen Kahtân Hürmüzlü; çok yönlü Çağdaş Irak Türkmen edebiyatçılarından biridir.

Devlet bürokrasisinde görevli olan Necati Ali Zeynel Hürmüzlü'nün üçüncü oğlu olan Kahtân Hürmüzlü, 1 Temmuz 1936 tarihinde Kerkük Vilayetine bağlı Karatepe Nahiyesi'nde dünyaya gelmiştir. Hürmüzlü ailesi sanat, kültür ve edebî sahada bilinen Türkmen ailelerden biridir. Zikredilen ailenin öne çıkan bazı edebiyatçılarından; Kahtân'ın amcacı Reşit Âkif Hürmüzlü, ünlü Türkmen şairlerindedir. Yine ailenin bir başka üyesi olan Kahtân'ın öz kardeşi olan İsmet Hürmüzlü önde gelen Türkmen tiyatro yazar, aktör ve rejisörlerinden biridir (Jabbari, 2018: 9). Hürmüzlü'nün babası Necati Ali Zeynel; devlet memuru olduğundan dolayı yıllar içerisinde Kifri, Karatepe, Tuzhurmatu, Dakuk ilçe ve kasabalarını gezmiş ve en son olarak da Kerkük Vilayetine yerleşmiştir.

Kahtân Hürmüzlü de yükseköğrenimini tamamladıktan sonra 1960 yılında Kerkük'te bir okulda öğretmenliğe başlamış ve bu meslekten de emekli olmuştur (Kerküklü 2018: 181). Kahtân Hürmüzlü 73 yaşında aniden geçirdiği kalp krizi sonucu yaşama veda etmiş ve Kerkük şehir merkezinde bulunan Şehitler Mezarlığı'na gömülmüştür (KK-1).

İnsanların hürriyet hislerine seslenen Kahtân Hürmüzlü eserlerinde insanlık, kardeşlik, özgürlük ve barışa yönelik talepleri dile getirmiştir (Terzibaşı, 2013: 333). Eserlerinde kullandığı dil ve üslubu oldukça etkileyicidir. Bilhassa insanları duygulandıran bir ifadeye sahiptir (Berberoğlu, 2007: 22). Hürmüzlü tek dille yazmayı reddettiği için eserlerini Türkmençe veya -eski Türkçe- ve Arapçayla yazıp bazılarını bastırmıştır (Bayatlı, 2007: 23).

Hürmüzlü'nün yazılarında genellikle zaman değişir, fakat mekân neredeyse hep aynıdır. Çünkü ona göre mekân daima sabittir. Ona göre mekân Kerkük'tür ve her mevsimde bu şehir mutlaka vardır (Merdan, 2005: 8). Çağdaş Irak Türkmen Edebiyatı temsilcilerinden olan Kahtân Hürmüzlü'nün tiyatro alanında ilk edebi piyes eleştirisi "*el-Beg ve el-Sayik*" üzerine eseri 1957 yılında *Sanat* adlı dergide yayınlanmıştır. Hürmüzlü, 1958 yılında tiyatro sanatçısı olan kardeşi İsmet Hürmüzlü ile tiyatro sahnesine çıkmış ve bazı oyunlarda bile rol almıştır (Merdan, 1999: 31).

Hürmüzlü'nün ilk edebi yayınları Temmuz 1958 yılından sonra *Afak* adlı haftalık gazetede tefrika edilmiştir (Beyoğlu, Mayıs 2015: 29-32). Akabinde diğer edebi ve sanatsal yazıları zikredilen tarihten sonra çeşitli süreli yayınlarda yer almıştır. Günümüzde Hürmüzlü'nün yayın ve eserleri gittikçe daha fazla tanınmakta ve araştırmacıların dikkatini çekmektedir.

Kahtân Hürmüzlü'nün kaleme aldığı piyesler şunlardır: "*Bitmeyen Gece, Bayram Akşamı, Merdiven, Bektaş Güllü, Deli Dumrul, Karıb fi el-Sahraa,*

Aslı ile Kerem" ve "*Burası Kerkük*"tür. Bu çalışmada "*Burası Kerkük*" adlı otograf piyesi incelenmiştir. Bu piyes Türkmençe -eski Türkçe- kaleme alınmış eserlerden biridir.

"Burası Kerkük" Otograf Piyenin Kimliği

Kahtân Hürmüzlü'nün "*Burası Kerkük*" adlı otograf piyesi 1991 yılında Türkmençe -eski Türkçe- mavi mürekkep tükenmez kalemle yazılmış olup tamamlanan eserlerinden biridir. Hürmüzlü'nün arşiv koleksiyonlarında otograf şeklinde bulunan piyes metni teksir kağıdına kendi el yazısı ile yazılmış ve yirmi dört sayfadan ibarettir. Bu eserin el yazmaları ve Hürmüzlü'nün şahsi kütüphanesi ailesinin yanında bulunup araştırmacıların incelemesine açıktır. Hacim olarak küçük olan bu eser, basılmamış ve kitaplığında el yazısıyla yazılmış bir tomar içinde bulunmuştur. Oyunun olay örgüsü, gerçek bir yaşam hikâyesine dayanmaktadır. Bu sebeple altmışlardan doksanlara kadar Kerkük şehri ve ona bağlı olan bölgelerin ismi geçtiği için sürekli yeni boyutlar kazanmış ve güncelliğini korumuştur.

Kerkük'te meydana gelen olaylar ve günlük hayattan sahneler oyunun başkahramanı Mustafa vasıtasıyla anlatılmaktadır. "*Burası Kerkük*" piyesi, mekân itibariyle olayların yaşandığı yer metnin adından da anlaşılacağı üzere Kerkük vilayetidir. Doğrudan bir zaman dilimi verilmese de altmışlı ve doksanlı yıllara ait özellikler senaryoda kendini ele vermektedir. Kahtân Hürmüzlü piyeste, Kerkük içinde yaşayan farklı milletlere ait insan ilişkilerini ve şehrin genel durumunu da anlatmaktadır. Yazar eserinde olay halkalarını birbirine bağlarken geçişler konusunda titizlik göstermiştir. Piyenin mesaj noktasında ciddi çaba sarf ettiği görülmektedir. Otograf eser, trajedi türünün bir örneği sayılabilir.

İnceleme

Konu

Kahtân Hürmüzlü'nün "*Burası Kerkük*" piyesi Kerkük vilayeti ve ona bağlı olan bölgelerde yaşayan halkın yaşamını ve kültürünü eserin başkahramanı Mustafa vasıtasıyla anlatmaktadır. Şehrin simgesi haline gelen ve bölgeye ün kazandıran, halkın geleneksel ve dinî kutsalları ile diğer âdetleri çeşitli sahne parodileri vasıtasıyla dile getirilmektedir. Ortadoğu coğrafyasında halk tarafından iyi bilinen aşk hikâyeleri de eserde ihmal edilmemiş; metinde "*Leyla ile Mecnun, Kerem ile Aslı, Arzu ile Kamber*" olmak üzere bu hikâyelere telmih göndermeler yapılmıştır. Yazar piyeste sadece "*Çumru ile Pisik*" hikâyesini daha detaylı anlatmasına rağmen piyeste hikâyeyi bir sonuca bağlamadan sonlandırmıştır.

Metinde birkaç farklı olay gündeme getirilir ve bunlarla seyirciye verilmek istenen mesajlar kolayca hissettirilir. Mesela bunlardan biri, köylü bir vatandaşın başına gelen güldürücü bir olaydır. Radyo haberlerini dinleyen köylü, olayı yanlış anlayınca olanlar olur. Haber, patlak veren Kore savaşına dairdir. Köylü Kore adını, yöredeki Korye adı ile karıştırınca derhal heyecanla semte koşar. Semte vardığında savaşa dair hiçbir şey görmez.

Bunun üzerine meydana çıkıp yüksek sesle bağırır: “*Daha da radyoya inanmam... Radyo yalancıdır*” (Hürmüzlü, 1991: 2) diyerek, halkın dönem itibariyle radyoya bakışını ortaya koyar.

Olay Örgüsü

“*Burası Kerkük*” piyesinde ana kahraman Mustafa aracılığıyla Kerkük'ün 1960-1990'lı yıllarda yaşadığı derin bohem hayat, ambargo ve siyasi yaşam koşulları çeşitli semboller vasıtasıyla dile getirilir. Bilhassa eski rejimin Araplaştırma politikasının baskıları ve iskân politikaları gereği güney şehirlerden getirilip Kerkük şehrinde ikamet ettirilen on bin Arap aile konuya dâhil edilir. Bu iskân politikalarının Kerkük halkında bir değişim meydana getirmedeğini yine kendisi söyler.

Kale ile İmam Kasım mahallelerinin halkı arasına oyunbozanlık girmesiyle bir zaman huzursuzlukla yaşansa da bu tatsız gerginlik iki mahalle gençleri tarafından bitirilir. Yazar, Kerkük'te yaşayan farklı milletlerin birbirlerinin dilini iyi bir şekilde konuşup ve anladığını; bu mahallelerdeki çocuklar üzerinden aktarır:

“*Renklerimiz de birdi... İki tarafta bir birbirinin dilini epiyi anlardı*” (Hürmüzlü, 1991: 8). Hürmüzlü, piyesinde Kerkük'teki bazı şeylerin değişmeyeceğini hüznle ifade eder. Eski rejimin güneyden getirdiği ailelerin Kerkük'ü değiştiremeyeceğini halkın kendi dinamikleriyle hareket ederek bunu bertaraf edeceğini ifade eder.

Piyeste üç şiir parçası bulunur; bunlar serbest vezinle yazılmış ezgili parçalardır. Piyes, trajik bir sonla biter. Ana kahraman Mustafa'nın büyük umutla beklediği sevgilisi gelmez. O da sahneden kaybolur, gider.

Kişiler Kadrosu

Oluşan metinlerin önemli halkalarından biri olan kişiler kadrosu; eserlerde etken veya edilgen konumdadır (Çetin, 2015: 144). Böylece çeşitli olaylara yön veren ve oluşumlarına sebep olan da kişilerdir. Kitaplaştırılmayan “*Burası Kerkük*” otograf oyunu, kalabalık ve geniş bir şahıs kadrosuyla karşımıza çıkar. Metin içinde farklı figürler sadece isim olarak var olup sahnede hiçbir rol ve etkileri yoktur. Oyuncu kadrosu, yazar tarafından özel ad, yaş, tip ve hatta mesleklerine göre birbirlerinden ayrılmış ve sınıflandırılmıştır. Piyeste ara sıra aşağıdaki farklı sesler olayların akışına katılır ve koro görevi görür:

Bunlar; Birinci Ses, İkinci Ses, Üçüncü Ses, Dördüncü Ses, Yârin Sesi, Çocuk Sesleri ve Gürültü Sesleri'dir. Bu sesler, diyalog ve repliklerde çoğunlukla şiir, koryat* -hoyrat-, deyim veya atasözü okumaktadırlar. Kahtân Hürmüzlü, şahıs kadrosu dağıtımında erkek ve kadın kahramanlar konusunda belli bir seçim yapmamış, sadece konuya uygun olarak bunları dağıtmıştır. Piyes daha çok erkek karakterlerden oluşmaktadır.

* Irak Türkmenlerine ait olan özel bir mani türüdür. Otograf piyeste 6 tane koryat zikredilmiş ve her biride 4 mısradan oluşur. Eserdeki koryatların hangi özelliklere sahip bir ses tarafından okunması gerektiği yazar tarafından titizlikle belirtilmiştir.

Erkek Kahramanlar

Piyes, karakter bakımından kalabalık ve geniş bir senaryoya sahiptir. Metnin oyuncularını, yazar tarafından farklı açılardan ele alınmış ve rolleri de senaryo içinde dağıtılmıştır. Kahtân Hürmüzlü, eserin merkezine ideal tip olarak Mustafa adında birini yerleştirir.

Mustafa, kültürlü, dirençli, akli başında, soğukkanlı, sabırlı ve körü körüne inanmayan, her şeyi sorgulayan bir kişiliğe sahiptir. Kendisine yapılan türlü baskılara boyun eğmeyen, herkesin büyüdü "Bulağ Su" çeşmesinden içmesine rağmen; o bir yudum su bile içmeyen bir kişidir. Sevgilisi söz konusu olduğunda yapılan haksızlık ve alaylara rağmen piyesin sonuna kadar onun geleceğine olan inancı hiç değişmez ve sarsılmaz. Sevgilisinden gelemeceğine dair mektup alıp okuması ve yere kapaklanmasıyla baştan sona kadar sürdürülen iyimser hava oyun bitiminde sona ermektedir.

Senaryoda *Postacı*, bir devlet memurunu temsil eder. Bütün oyun boyunca iki kez görülür. İkisinde de Mustafa'nın sevgilisine ait mektupları getirir.

Abdullah; saf, temiz, Çay Mahallesi'nin sakinlerinden biri olarak olaya katılır. Mustafa'nın arkadaşıdır. Yılmaz'ın Arafa'daki sevdiği kızın hikâyesini duyunca hemen konuyla ilgili Mustafa'ya danışır ve aşk macerasının gerçeğini öğrenmesiyle kısa dekoratif rolü sona erer.

Birinci Sarhoş Adam ve *İkinci Sarhoş Adam*, şehirdeki ayyaşları temsil etse de yazarın asıl amacı, iki figürün vasıtasıyla eski rejim tarafından yasaklanan millî koryatları söyletmektir.

Birinci Yaşlı Adam, *İkinci Yaşlı Adam*, *Üçüncü Yaşlı Adam* ve *Dördüncü Yaşlı Adam*; saf doğruluk ve anlayışlarıyla şehrin aksakallı adamları olup çeşitli baskı ve korku altında yaşayan tüm halkı temsil etmektedirler.

Şapkalı Adam, nazik davranan aynı zamanda kurnaz birisi olarak şehir dışından gelen yabancıyı temsil eder. Mustafa'nın kızdan vazgeçmesi için birkaç kere Kerkük Vilayetine ziyaretçi olarak gelmiştir.

Birinci Adam ve *İkinci Adam*'lerden birincisi Naci Bey'in oğlu ve ikincisi ise molla olarak tanıtılırlar. Bunlar da düzenbaz Şapkalı Adam gibi Mustafa'dan kızı rahat bırakmasını tavsiye ederler. Hatta para teklifi bile ederek konu daha ileriye taşınmıştır.

Tek Kollu Adam figürü yabancı bir filmde Hürmüzlü'nün notuna göre; değişik bir şekilde metne aktarılmıştır. Kız verme konusuyla ilgili olarak akışa katılır; Mustafa'yı tehdit eder, onunla dövüşür ve mağlup olduktan sonra sahneden kaçarak ayrılır.

Yaşar; akıllı bir kişiliği temsil eder ve Mustafa'nın arkadaşıdır. Şehirde "Bulağ Su"yunun büyüdü olduğunu bilmekte ve herkese bu gerçeği anlatmaktadır. Fakat oyunda hiç kimse onu dinlemez hatta duymak bile istemez. Ancak Mustafa gibi sonuna kadar direnemez, diğer halk gibi o da büyüdü sudan bir tas içer ve koyun kuzu kervanına katılır.

Kadın Kahramanlar

Piyeste olay halkaları ve karakter kadrosunun zengin ve geniş olmasına rağmen sadece bir kadın figürüyle karşılaşılmaktadır. Bu karakter sadece sesiyle ve çok sınırlı kısa figüratif rolü ile piyeste metnin son kısmında var olmaktadır. *Yâr Sesi* adlı ses kadın figürü olarak piyeste yer alır ve bu ses Mustafa'ya gelemeyeceğini bir mektupla söyleyen sestir. Eserde Julyet, Leyla, Aslı vb. karakterler isim olarak geçer, onların aşk hikâyelerine atıf yapılır. Sahnede sadece sesi ile var olan *Yâr Sesi* adlı figür, sevgilisi Mustafa'ya seslenir; "*Mustafa.. Mustafa.. Özür dilerim.. Özür dilerim.. Başın çaresini gör.. Başın çaresini gör.. Gelebilmem*" (Hürmüzlü, 1991: 24) kısa mektubu okumasıyla çok sınırlı olan ses rolü biter ve piyesin sonuna gelinir.

Zaman ve Mekân

Anlatıma ve üsluba bağlı olarak zaman, herhangi bir metinde eylemler aracılığıyla çeşitli şekillerde ifade edilebilmektedir (Aktaş, 2003: 108). "*Burası Kerkük*" piyesinde olay örgüsü, genel itibarıyla kronolojik bir zaman akışı içerisinde verilir. Kozmik zaman unsurlarıyla piyesin çeşitli vakaları sürekli yeni bir boyut kazanmaktadır. Kahtân Hürmüzlü otograf piyesinde belli bir tarih açıklamamıştır. Ancak zamanın Kerkük'ün altmışlı ile doksanlı yılları arasını temsil ettiği anlaşılmaktadır. Daha yakından bakıldığında ise "*Burası Kerkük*" adlı piyesin üç ayrı dönemle ilişkili olarak okuyucunun karşısına çıktığı görülmektedir. İlk dönem vakanın meydana geldiği zaman, ikincisi bir varlık olan anlatıcının vakayı öğrendiği dönem ve üçüncü dönem ise Hürmüzlü'nün 1991 yılında metni kaleme aldığı zaman dilimidir.

Mekân, metne özgü olay veya olayların ve piyesteki kişilerin hareketlerine ayrılmış sahneye denir (Çetin, 2015: 135). Böylece mekânın da piyes içinde figürleştirildiği söylenebilir. Eserin olay vakaları zincirleme bir şekilde birbirine bağlıdır. Piyeste ana mekân; Kerkük şehri ve ona tabi olan diğer bölgelerdir. Ana kahraman Mustafa'nın evi olayın merkezi konumundadır. "*Burası Kerkük*" adlı otograf oyununda zikredilen mekânlar; Kerkük şehir merkezini iki yakaya bölen Hasan ırmağı, Bulak, Piryadi, Arafa, Cüt Kahve, Meydan, Sarıkahya, Avcılar, Şaturlu, Korye, Kale, Çay ve Gâvur Bağ gibi şehrin eski mahalleleridir. Üstelik bölgede Ebu Uluk, Şeyh Cemil Tekkesi, Daniel Peygamber, İmam Kasım, Kırmızı Kilise, Seyyid Allavi, Ahmet Ağa, Musalla ve Talim Tepe yerleri olmak üzere halk tarafından bilinen ve saygı gösterilen geleneksel, dinî ve diğer yöresel mekânlar da metinde adlarıyla yer bulmaktadır. Kahtân Hürmüzlü, şehre bağlı olan Tuzhurmatu, Köprü, Tezze, İmam Zeynel ve Mendeli gibi ilçe ve kasabaları da eserde mekân olarak kullanır. Ancak Hürmüzlü piyeste önceki zamanlara geri dönüş yöntemini kullandığı için piyesin sonundaki mekândan piyesin başladığı ilk mekâna geri dönüşmektedir.

Dil ve Üslûp

Türkmence veya -eski Türkçe- alfabetiyle yazılan "*Burası Kerkük*" adlı otograf piyesi Kahtân Hürmüzlü'nün hâlâ kitaplaştırılmayan eserlerinden biridir. Halkın günlük konuştuğu Türkmence, otograf piyesi

besleyen ana damardır. Hürmüzlü; anadilinin yanında metinde Kerkük'ün yerli dilleri olan Kürtçe, Arapça ve Süryanice bazı ibareleri de kullanmıştır. Eser gerçek görünümüne bağlı kaldığı için Kerkük'ün yöresel dildeki sözcüklerinin yanı sıra bazı yabancı dillerden birkaç terimi de içermektedir.

Yazar; okul ve yüksek eğitimini Türkmence olarak görmediği için piyes metni dilbilgisi kuralları bakımından tamamen kurallı bir metin örgüsü sayılmaz. Hürmüzlü; her şeyden önce sade üslubu ile sevilmiş ve edebi eserlerinde halkın günlük konuşma dilindeki folklorik unsurları ustaca kullanmıştır. Eserde kullanılan dil, günlük yaşam konuşmasından ayrılmadığı için açık ve sade bir üsluba sahiptir. “Burası Kerkük” adlı otograf piyesinde; Hürmüzlü; kalemini barışın, sağduyunun ve aklın emrine verir. Nitekim piyesinde saldırgan bir kalem kullanmayıp sorunlara çözüm bulma derindedir.

Ayrıca, otograf eseri zihinsel olarak değil, hissî bir tonla yazdığı görülmektedir. Metin hiçbir müphemliğe sahip olmadığı için Türkmence bilen okuyucu anlamakta zorluk çekmez. Kahtân Hürmüzlü; diğer edip meslektaşları gibi o dönemin sert baskı şartları altında yaşamasına rağmen “*Burası Kerkük*” başlıklı otograf piyesinde argo veya küfür ifadeleri kullanmamıştır.

Sonuç

Kerkük vilayetine bağlı olan Karatepe nahiyesinde doğan Kahtân Hürmüzlü'nün “*Burası Kerkük*” adlı otograf piyesi bölge halkı ve yaşamıyla ilgilidir. Bölgede yaşayan halk çok kültürlü olup Kürt, Türkmen, Arap, Hristiyan, Ermeni, Yahudi, Sabii vb. ailelerden oluşmaktadır. Bu halklar, Hürmüzlü'nün tiyatro metninde renkli tablolar olarak yer almışlardır. “*Burası Kerkük*” otograf piyesi Türkmence veya -eski Türkçe- alfabetiyle yazılmıştır. Kahtân; kendi anadili olan Türkmence ile eğitim öğretim görmediği için metin dilbilgisi bakımından sorunlu görünmektedir. Yazar piyeste anadilinden başka Kerkük'te konuşulan yerel dilleri Kürtçe, Arapça ve Süryaniceyi de kullanmıştır.

Bilhassa Türkmenceye mahsus olan şive ve ağız terimleri (seleş, men, haket, günarta, taptım, beke, pisiğ, dögü vb.) metninde yer almıştır. Ayrıca Türkmen Edebiyatı'na has bir şiir türü olarak sayılan birkaç koryat -hoyrat-dörtlülükleri tiyatrodan yer almaktadır. Kahtân Hürmüzlü; Kerküklülerin maruz kaldıkları ambargo, baskı, eziyet, zulüm ve işkenceleri de sembolik olarak çeşitli göndermeler şeklinde tasvir eder. Bunu büyüdü “*Bulağ Su*” adlı çeşmeden su içen herkesin sonrasında koyun kervanına katılmasıyla açıklar. Kerkük'te ortaya çıkan kriz, sorun ve çatışmalar her zaman akıl ile mantıkla çözülmeye çalışılır.

İmam Kasım ile Kale Mahalle ahalipleri arasında eskiden yıllarca süren huzursuzluğu sulh içinde samimî selamlaşmayla çözer. Hürmüzlü'ye göre mekân her zaman sabittir; burada kastettiği mekân da Kerkük'tür, tüm değişik mevsimlere rağmen “*Kerkük, he Kerkük'tü*” (Hürmüzlü, 1991: 11). Karakter bakımından kalabalık ve geniş bir senaryo olmasına rağmen kadın

figürü; hemen hemen hiç yoktur. Ana kahraman olan Mustafa'nın yaşadıkları trajik olarak anlatılır. Otopraf piyes; tür olarak trajedidir ve tek bir epizot şeklinde kaleme alınmıştır.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- Abu Somer (2006). Mersiye fi şühedae mesrahuna. *Somer*, Bağdat.
- Akar, M. - Deniz S. - Bilecek F. (1994). *Türk dünyası çağdaş edebiyatı*. İstanbul: Yesevî.
- Aktaş, Ş. (2003). *Roman sanatı ve roman incelemesine giriş*. Ankara: Akçağ.
- Bayatlı, A. Ş. (2007). Şahit ale el-Âlem el-Münhar. *el-Edib*, S. 153, Bağdat.
- Benderoğlu, A. (1989). *Irak Türkmen edebiyatı tarihine bir bakış-II*, (Akt. Rawyar Jabbari). Bağdat: Kültür ve Tanıtma Bakanlığı Türkmen Kültür Müdürlüğü.
- Benderoğlu, A. (2007). Zikreyat Min el-Senin el-Maziye. *el-Edib*, S. 153, Bağdat.
- Berberoğlu, F. M. (2006). el-Fenan el-Mesrahi el-Rait İsmet Hürmüzlü. *Somer*, Bağdat.
- Beyoğlu, M. (2015). Kahtân Hürmüzlü anarken. *Türkmeneli*, S. 88.
- Celali, N. (2006). el-Mesrah el-Türkmani Beyne el-Med ve el-Cezir Esbab ve Mülâhazat. *Somer*, Bağdat.
- Çetin, N. (2015). *Roman çözümleme yöntemi*. Ankara: Akçağ.
- Çetişli, İ. (2004). *Metin tahlillerine giriş II-Hikâye-roman-tiyatro*. Ankara: Akçağ.
- Hayder, G. (2006). el-Amal Tepka Daimen Müecele. *Somer*, Bağdat.
- Hürmüzlü, İ. (2006). Mebadei ve Üsüs Lestinhaz Devir el-Fen el-Türkmani fi el-Irak". *Somer*, Bağdat.
- Hürmüzlü, K. (1991). *Burası Kerkük*. (Akt. Rawyar Jabbari). Kerkük.
- Hürmüzlü, K. (2018). *Uçmaktan kendi arzumu ayırdım*. (Yay. Hzl. Rawyar Jabbari), İstanbul: Bengisu.
- Jaafar, R. A. (2014). Günümüzün sinema salonları. *Özgür Altın Köprü*, S. 124.
- Kerküklü, S. A. (2018). *Mevsûatu A'lâm el-Türkmân II*. Bağdat: Kültür Bakanlığı.
- Kültür Bakanlığı (1993). *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*. C. 6, Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Mahmut, İ. A. (2010). *Türkmen Edebiyatı ve Ünlülerin Tarihi*. Erbil: Artos Basımevi.
- Merdan, B. (1998). Kahtân el-Hürümüzi ve Bu Diyalog. *Kardeşlik*, S. 202.
- Merdan, M. (2008). *Türkmen çağdaş tiyatrolarından*. Bağdat: Türkmen Kardeşlik Ocağın.
- Merdan, N. (2005). Kahtân el-Hürümüzi ve Kasâid Sâfnâziyye. *Kerkük*, S. 19.
- Nutku, Ö. (1983). *Dram sanatı tiyatroya giriş*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi.
- Sözlü, H. (2013). *Türkmen müelliflerin sözlüğü (1730-2003)*. C. 1, Kerkük: Fuzuli Basımevi.
- Terzibaşı, A. (2013). *Kerkük şâirleri I-IV*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Sözlü Kaynaklar

- KK-1: Hürmüzlü, Özdemir, Kerkük Ağustos 1979, Kerkük Teknik Enstitüsü Mezunu, Görevli, (Görüşme: 22 Haziran 2014).

EKLER

EK-1: Burası Kerkük adlı piyesin otografı (1. ve 24. sayfalar)

خطات هرزی

بوراسی کرکوک ...

مصطفی: (سیرمه)

ایلاک کر اولدوق بوگون هییمیز برابر طولیلا نعیسوخ .. طولیلا ناخیزین
سبب او دولو سیز یومین اویونه اوینییا جاخا ۲ .. یارا .. بته -
معنی دییه جه غم .. نه ده سیز لری کؤکه جه غم .. او گوهم ده
قالعیب سیزی گولدرورم .. بله ما نیرام سیز یوره نه اویونه
باخاغا ونه ده بته دینه غم .. ونه ده گولته قه اهنیا هوز وار ..
واختلار لعیب هوخ گولوبیز .. هوخ شارقلار دینلیبیز ..
هوخ اویونلار اونیویولر سیز یومین - قدرلی دولو آلبیز
بوش دونه ریبیز ..

بوگون خاف دوستوقلر دولاشیری ایسیده .. بیر قونو وار
قنای الیه اوسته ایدیری .. مثلاً ؛ آتری بوگری هیزیلن هیزیلردن
دوزگون بیر هیزنی هیزیلر عیجا ؟ ایفای ایاغلاردا قورویان قانی
بیرده بیرده بیله ۲ ؟

طبیعی دهل ده بیله ۲ .. خیرینان شریس آیدر ایدیه ههغ
دورومایا ۲ - گوزره جانان سوزلرین .. ده تگلرین .. قورالارین ..
اسکه اشارتلرین الیندا باشقا انان اولدوغوم بلیدی .. لیس
کره ایشار یا پارام منه گوره دالی .. کلتلریمه سوزلر وارخافین
سوزلوگونه بوختو .. بله بیر انانام .. ده ردیسه ده رر قاطارام ..
گیزمله دولو ایچیم .. گوز یا شلاریم .. بوشلوقا .. یا لوزلوقا
دویوم هوخ قورهودورومی .. بیلیرم نه مین رهیمنده کین ..

اینگلیشه دهن فورناریم

مصطفی: بالغوز فالاهاییم او حالدا .

شار: فاردشیم مصطفی . انانلیغ دوشولک بیر حالدا . انانلیغ هوقورور .

هرشی آلتنه اوسنه اولوبه . اول سانجی کولوزدهن قائل بللیری . خارشوا

هیخاری . اجز اوزه بیجاقلاری . کولورورورور . (سیر)ی

ارقاداعلاری بیجاقلاری . ان یاھون ارھاداشی (بروتس) اوکولده

دورور . سیزه وررغو بیجاق سیزین کولوزونه سبب اولور .

اما ایندیکی کولورورورور . مجبول کیسه لرلی . سنی انندهن وررولار .

کولورورورور . بیلیمین کیوریلر . سیزین گنه بیر وفالی ارقاداشی

واری قالدیردی گورور . اما بیزی کیم گورور . ایسته بو قورھورور

بیر مالہ . بیر صورور . (بیر آرز صورور) ایسته منده اینیگیسه صبرور

دیره گنه . او بولاقین صوبونانہ بیر طاس ایچمہرہ ۲ . قولونہ قولور

کروانینا گیچہرہ ۲ . صبرا کیم بیهر سنہ کیم کیسه رتی ؟ دارسین

کھسین بیسین اللہہ امھارلاریم .

(هکيلار گیدر . مصطفی دهشت کوانیندا قالیر . هیرت فابلار کندیسین)

بوسطایم: (گیرر) مصطفی . مصطفی (مصطفی بوسطایمینده سیئه آیلیر .

اراده دیندا قوشار بوسطایمینی قوماقلار .)

مصطفی: هوش گلدین . هوش گلدینو

بوسطایم: سیزه وکتون وار . (بوسطایم وکتونو ویرر هکيلار)

مصطفی: (مکتوبه باقار) (اویهر فوقلار) دیچه ریم یار گیل . دیچه ریم

یار گیل . وکتونو آھار هیجانلا . او قورم یارین سکه بولور سکنه

یارین سکه: مصطفی . مصطفی . یذر دیله ۲ . یذر دیله ۲ . باشون چارسینه گور . باشون

چارسینه گور . گله یله ۲ . گله یله ۲ . (مصطفی بیهر کومه کت) . (بیرره فایانیر)

1991/11/11

-۴۴-

EK-2: Kerkük Şehitler Mezarlığı'nda bulunan Kahtân Hürmüzlü'nün mezarı (1-2)

